

הזמנים בהלכה

תשורה

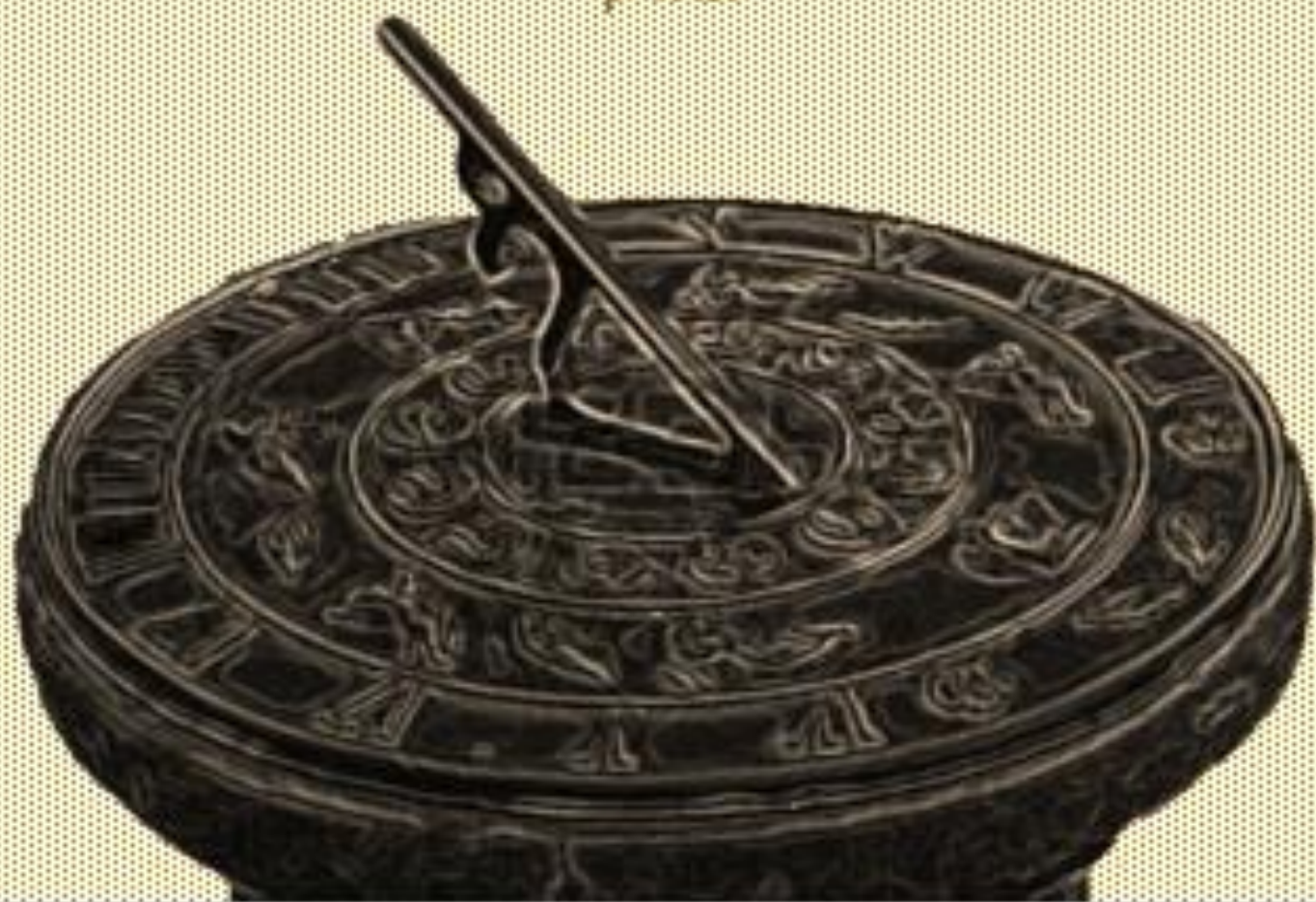
משמחות הנישואין של

חור"ת רפאל חבורה לאה שידון

גבאי

יום רביעי ג' מרחשוון ה'תשפ"א

אורח"ק

הזמנים בהלכה

עורך: שאול סילם

תשורה

משמחת הנישואין של

הרה"ת רפאל ודבורה לאה שיחיו

גבאי

יום רביעי ג' מרחשוון ה'תשפ"א

ארה"ק

פתח דבר

אנו מודים לה' על כל הטוב אשר גמלנו, ובחסדו הגדול זיכנו בנישואי ילדינו היקרים, הרה"ת הר' רפאל והכלה דבורה לאה שיחיו גבאי, למזל טוב, ביום רביעי ג' במרחשון התשפ"א.

כמנהג המקובל בקרב חסידי חב"ד ליובאוויטש אשר מקורו בהררי קודש, כפי שעשה כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ בחתונת בתו הרבנית הצדקנית מרת חי' מושקא נ"ע עם כ"ק אדמו"ר מה"מ, בי"ד כסלו תרפ"ט, לחלק תשורה למשתתפים בשמחה, הננו מגישים בזה תשורה לכל המשתתפים בשמחתנו – קובץ הזמנים בהלכה, שחובר על ידי הרב שאול סילם, אב הכלה.

מטרת הקובץ לתת ללומד רקע בסיסי בסוגיות "זמני היום בהלכה", הן בנוגע להגדרות הזמנים בהם משתמשים חז"ל והפוסקים, ע"פ חז"ל עצמם, כגון ההגדרה המורכבת של עלות השחר, ע"פ פרשנות רבותינו הראשונים והאחרונים לסוגיה בפסחים פרק מי שהיה (צג, ב – צד, א), או הגדרת צאת הכוכבים לשיטת הגאונים ולשיטת ר"ת, לאור הסוגיה הנ"ל והסוגיה בשבת פרק במה מדליקין (לד, ב); והן בנוגע לזמני קיום המצוות השונות, גם כאן ע"פ חז"ל ורבותינו הראשונים והאחרונים (הלימוד בשלב זה מוגבל לזמני כניסת וצאת השבת, ולתחילת זמני התפילה, מצות ציצית, מצות תפילין, מצות קריאת שמע ועוד). דגש מיוחד הושם על שיטת רבינו הזקן לאורו אנו חיים, ע"פ מאמר "סדר הכנסת שבת" שבסידור, וע"פ פסקי שו"ע אדמו"ר.

חיבור הקובץ והלימוד בו יהיה לע"נ הסב והסבתא של החתן מצד האב: ר' דוד גבאי ז"ל בן ר' רפאל ורעייתו מרת ברוריה ז"ל בת הרב ששון, ולע"נ סב החתן מצד האם: הרב מנשה בן פורת ז"ל בן יוסף. וכן לע"נ הסבתא של הכלה מצד האב: מרת יפה סילם

ז"ל בת ר' יוסף ולע"נ סב הכלה מצד האם: ר' אברהם הכהן ז"ל
בן ר' שמואל חי.

ויבליחטו"א – יהיה קובץ זה לזכות אבי מורי ר' אליהו שיח' סילם
בן אונגניה, ולזכות חמותי מרת קלרה שתחי' כהן בת מרים, וכן
לזכות הסבתא של החתן מצד האם, מרת חנה בת כרמלה נחמה
תחי' זוהרני ובעלה ר' יצחק שיח' בן שרה גדריה, וכן לזכות
הרה"ח ר' יצחק שיח' איזקוביץ' ורעייתו מרת מרים תחי', שה'
יאריך ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים, מתוך בריאות איתנה
ונהורא מעליא.

ואחרונה חביבה, ברצוני לברך בהזדמנות זו את בתנו רבקה
שתחי' סילם על עזרתה הרבה בעריכה ובהכנת הקובץ לדפוס,
ימלא ה' כל משאלות לבה לטובה ולברכה.

בתקוה שקובץ זה יתרום להפצת המעיינות חוצה¹, מה שיחיש את
ביאת גואל צדק תיכף ומיד.

הא-ל הטוב הוא יתברך, יברך את כל הבאים להשתתף בשמחתנו
ואת בני משפחותיהם, בתוך כלל אחינו בני ישראל, בברכות
מאליפות מנפש ועד בשר, ובקרוב ממש נזכה ליעוד של נשואי
הקב"ה וכנסת ישראל, ועד ל"שמחת עולם על ראשם" מתוך
הרחבה ובריאות נכונה.

שאל סילם, בשם משפחות גבאי וסילם.

¹ עי' לקו"ש ח"ד סוף פרשת וילך, שם מבואר כי הפצת פסקי אדמו"ר הזקן ה"ה חלק מהפצת המעיינות
המקרבת את הגאולה ע"י משיח צדקנו.

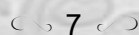
תוכן עניינים

7.....	חלוקת היום
9.....	עלות השחר
10.....	הגדרת זמן עלות השחר
19.....	צאת הכוכבים
20.....	הגדרת זמן צאת הכוכבים (שיטת הגאונים ושיטת ר"ת)
21.....	צאת הכוכבים למעשה, לשיטת אדמו"ר הזקן
	חישוב זמן צאת הכוכבים למקומות שאינם ארץ ישראל, וכן בארץ
24.....	ישראל לימים שאינם שווים
25.....	שעה זמנית
27.....	תחילת זמן המצוות של הבוקר

א. עלות השחר
ב. נץ החמה
ה. חצות היום
ד. שקיעת החמה
ה. צאת הכוכבים
ו. צאת הכוכבים של ר"ת

(להלן הסבר מפורט)

עלות השחר

הגדרת זמן עלות השחר

הגדרת זמן עלות השחר היא פועל יוצא של הבנת הסוגיה בפסחים (צג: - צד.) בה נידונה הגדרת "דרך רחוקה" להקרבת קרבן הפסח.

(1) דעת רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, ודעת עולא:

" כמה מהלך אדם ביום ? עשרה פרסאות (והיינו 40 מיל). מעלות השחר ועד הנץ החמה חמשה מילין, משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים חמשה מילין. פשו לה תלתין, חמיסר מצפרא לפלגא דיומא ... " (והוא ה"דרך רחוקה").

והיינו שלשיטה זו:

משך הזמן **א-ב** וכן **ד-ו** הוא כדי הילוך **5 מיל**
משך הזמן **ב-ד** הוא כדי הילוך **30 מיל** – והוא הרי **12**
שעות. יוצא כי זמן הילוך מיל הוא **12/30 שעה**, שהוא **0.4 שעה** היינו $60 \times 0.4 = 24$ דקות, וזמן **א-ב** שהוא זמן הילוך **5 מיל** הוא $24 \times 5 = 120$ דקות, היינו שעותיים.

א55555**ב**30 30 30 30 30 30 30 30**ד**55555**ו**

שיטה זו היא שיטת התוספות (בפסחים יא: ובסנהדרין מא:) והרמב"ם (הלכות קרבן פסח פ"ה ה"ט – אך ע' ביאור שיטת הרמב"ם ב"זמנים כהלכתם" עמ' שי"ב, ושם שלרמב"ם הבנה יחודית בסוגיה, לפיה

מעלות השחר עד הנץ מהלך 3 מיל, והיינו לשיטתו 72 דקות), **וכשיטת התוספות פוסק אדמו"ר הזקן** בהלכות פסח (סי' תנ"ט סע' י'), שם לגבי זמן הילוך מיל, שהוא זמן חימוץ לבצק שנשאר בלא עסק, מביא ב' שיטות, הראשונה לפיה זמן הילוך מיל הוא 12/40 משעה, היינו 0.3 שעה, שהם 18 דקות, והשניה לפיה זמן הילוך מיל הוא 12/30 משעה, היינו 0.4 שעה, שהם 24 דקות. ומסיים שם: "ולענין הלכה העיקר כסברא האחרונה, ומכל מקום יש להחמיר כסברא הראשונה אם אין שם הפסד מרובה". וכן בסידור, סדר הכנסת שבת, כותב שזמן הילוך מיל הוא 24 דקות (איתא שם שבין השמשות דרבי יהודה, שהוא זמן הילוך $\frac{3}{4}$ מיל, אורכו י"ח מינוטין – ע' סדור תורה אור עמ' מ'). ובשיעורי ציון לגרא"ח נאה ע"ה – פרטי השיעורים סע' ל"ז, כתב: זמן עלות השחר בארץ ישראל, י"א 72 מינוט לפני הנץ החמה, וי"א 90 מינוט לפני הנץ בימים השונים בניסן ותשרי, וי"א 2 שעות לפני הנץ בימים השונים וכן עיקר, וצריך להחמיר לכתחלה ככל הדעות, עכ"ל (וע"ש הערה 14 שמאריך בכך ששיטה זו דזמן הילוך מיל: 24 דקות, היא שיטת הרמב"ם בפירוש המשניות ברכות פ"א ופסחים פ"ג ובהלכות קרבן פסח. ע' במאמר הר' שלום דובער לוין שיח' שבקובץ יגדיל תורה – ניו יורק, שנה עשירית עמ' קפ"ב ואילך, שחולק על הגרא"ח נאה בדעת אדמו"ר הזקן ורוצה להוכיח מדברי אדמו"ר הזקן בסידור – סדר ספירת העומר, שדעתו כי זמן עלות השחר (בימים השונים בארץ ישראל) הוא 72 דקות לפני הזריחה; אך ע' ב"התמים" – מוסף בית משיח, גליונות ל"ג ול"ד (משבט-אדר, ומניסן-אייר התש"ע), הועתק ב"הברכה" קובץ ה' מניסן תש"ע - מאמר הר' יעקב סנגאוי שיח' בו מספר הוכחות לשיטת הגרא"ח נאה).

* בהמשך הסוגיה שם:

" אמר רבא: שיתא אלפי פרסי הוי עלמא, וסומכא דרקיע אלפא פרסי ... סבר לה כי הא דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: כמה מהלך אדם בינוני ביום: י' פרסאות, מעלות השחר ועד הנץ החמה ה' מילין, משקיעת החמה עד צאת הכוכבים חמשה מילין, נמצא עוביו של רקיע אחד משישה ביום."

פירוש הדברים: אומר כאן רבא כי " היקף הילוך החמה בתוך החלל ממזרח למערב " (רש"י) הוא 6000 פרסאות, ו" עוביו של רקיע " (רש"י) הוא 1000 פרסאות. ההנחה כאן שמעמוד השחר עד הנץ, עוברת החמה את כל עובי הרקיע, היינו אלף פרסאות, ואז מופיעה במזרח בנץ, מתהלכת מהנץ עד השקיעה 6000 פרסאות, ושוב עוברת במערב את עובי הרקיע. ויוצא ששיטת רבא, לפיה היחס: א-ב לחלק ב ב-ד הוא $1/6$, היא כשיטת רבה בר חנה ($5/30=1/6$).

ועל זה אומרת הגמרא:

" מיתיבי: רבי יהודה אומר: עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום. תדע, כמה מהלך אדם בינוני ביום? עשר פרסאות, ומעלות השחר עד הנץ החמה ארבעת מילין, משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ארבעת מילין, נמצאת עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום. תיובתא דרבא תיובתא, תיובתא דעולא תיובתא."

(2) דעת רבי יהודה – הבנה א':

כמו שעבור רבה בר בר חנה ועולא, גם כאן, זמן ההילוך של י' פרסאות (והיינו 40 מיל) הוא מעלות השחר ועד צאת הכוכבים. והשוני רק בזה שמעלות השחר עד הזריחה, ומהשקיעה עד צאת הכוכבים, משך הזמן הוא זמן הילוך 4 מיל בלבד.

א 44444 ב 32 32 32 32 32 32 32 32 32 32 7 44444

יוצא לשיטה זו ש 12 שעות הוא זמן הילוך 32 מיל, ולכן:
 זמן הילוך מיל הוא $0.375 = 12/32$ שעה, והיינו $22.5 = 60 \times 0.375$ דקות.
 זמן א-ב שהוא זמן הילוך 4 מיל הוא $90 = 4 \times 22.5$ דקות.

שיטה זו היא שיטת רבינו חננאל, רש"י, הרמב"ן, הרשב"א.
 וכ"פ החוק יעקב.

יוצא כי הצ'יור המתאים הוא:

14

לסיום, שלוש הערות חשובות:

(1) יש להעיר כי הגדרות נץ החמה והשקיעה ברורות מאוד, והם הזמנים בהם כדור השמש תחת האופק, ומשיק לו. אך המחלוקת בהגדרת עלות השחר וצאת הכוכבים נובעת **מקושי בהגדרתם**. ויש לומר באחד מהשנים: או שזמנים אלו באים לבטא מצב מסוים של אור השמש (וצאת הכוכבים הוא רק סימן למצב אור השמש, וע' גמ' בברכות ב.: "**סימן לדבר** צאת הכוכבים"), או (והדבר תלוי במחלוקת המובאת להלן סע' 3) שהגדרתם 'דינית' בלבד, ולא מבטאה מציאות.

(2) בנוסף יש להעיר כי המחלוקת אודות הגדרת זמני צאת הכוכבים ועלות השחר **בלתי תלויה במחלוקת אודות חישוב השעות הזמניות**, אם הקובע הוא זריחה ושקיעה או עמוד השחר וצאת הכוכבים כו', ואדמו"ר הזקן שמחשיב בסוגיה הנ"ל את היום מעמוד השחר עד צאת הכוכבים, מחשב הרי בסידור (סוף הלכות תפילין, ד"ה זמן ק"ש של שחרית) את השעות הזמניות כ-1/12 מהזמן שמן הזריחה לשקיעה.

(3) בספרים מובאת שאלה שלא תמיד מוכרעת, האם הזמנים המחושבים לעיל הם א) **זמנים שווים בכל מקום ובכל זמן**, או ב) **זמנים שיש להתייחס אליהם כאל שעות זמניות**, או ג) **זמנים שנתנה הגמרא לארץ ישראל בימים**

4) השווים בלבד, והם מגדירים מצבים של זוית השמש
תחת האופק, שיש לתרגמם באורכי זמן בהתאם לזמן
ולמקום

- ע' בין השאר ספר אור מאיר לרב מאיר פוזנא, עמ' קל"ה ואילך; ושם
בעמ' קל"ז: וחפשתי בכמה ספרים ולא מצאתי רק בס' מחצית השקל דס"ל
בהדיא שמשערין בשעות שוות. ובעמ' קל"ט: הגרש"ז ז"ל הרב בעל
התניא בסידורו כתב לענין זמני בין השמשות בסדר הכנסת שבת וז"ל:
ובקיץ השיעור משתנה לפי החדשים מנטיית המדינה לצפון העולם
עכ"ל, ומוכח מזה דאף הוא סבר ששיעורי חז"ל תלויים באופק
ובמציאות. וע"ע שם שהאריך בזה ע"פ דברי אדמו"ר הזקן בסידור
בדיני ספירת העומר ובהלכות ק"ש.

- וכן ע' בספר ישראל והזמנים (ח"א עמ' תס"ה) שכתב: אף שמסתימת
לשון המחבר בשו"ע ואחריו נושאי כלין (ה"ה הרמ"א, מג"א, יעב"ץ,
חיי"א, דה"ח ... פמ"ג, מחצית השקל (סי' רל"ה סק"ג)) משמע דמשערין
זמן זה (של ד' מיל) תמיד בשעות שוות, וכ"כ הבכ"י יוסף (סי' רס"א) משם
שו"ת מהרי"ף שכ"ה בפירוש המשניות להרמב"ם (ואף שלפנינו איתא
זמניות, הוא טעות המעתיק שהעתיקו מלשון ערבי ללשון הקודש), וכן כתב
בפתח הבית (למהר"א טיקטין, סי' ח') ... אבל הלא הרבה אחרונים
ובראשם המנחת כהן והפר"ח העלו דעל כרחך מוכרחין לומר שמשערין
זמן זה בשעות זמניות, ולא נאמר שיעור זה של ד' מיל אלא בארץ ישראל
ובימי תקופת ניסן ותשרי שאז היום והלילה שוין (י"ב שעות לכ"א) ... גם
הרמב"ם בפירוש המשניות (פ"א דברכות מ"א) כתב דמשערין זמן זה
בשעות זמניות קצין כ"כ המ"ב בבאור הלכה, ובספר תהלה לדוד (סי'
רס"א) ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"א) ... וע"ע שם (ח"ב פי"ב עמ' תתקנ"ג)
שכתב על דברי הגרא"ח נאה בספרו שיעורי ציון (המובאים לעיל):
ולפי משמעות דבריו בספרו שיעורי ציון נראה דמחשבין זמן זה על
פי חשבון המעלות, והוא כשהחמה 26 מעלות תחת האופק (אך הוסיף
שם: ובסידור מנחת ירושלים מביא שמנהג חסידי חב"ד לחשב זמן זה
בשעות זמניות (והוא ששית היום), ובס' זמני ההלכה למעשה מביא
דהנהגין כשיטה זו יש המחשבים אותו תמיד שעות שוות ... ויש המחשבים

אותו בשעות זמניות, ויש המחשבים אותו לפי חשבון המעלות; עכ"ל.
וע"ע שם בח"ג חלק 'ביאור להטבלאות' עמ' תתר"ו ואילך שהאריך
בשלושת השיטות הנ"ל).

צאת הכוכבים

הגדרת זמן צאת הכוכבים (שיטת הגאונים ושיטת ר"ת)

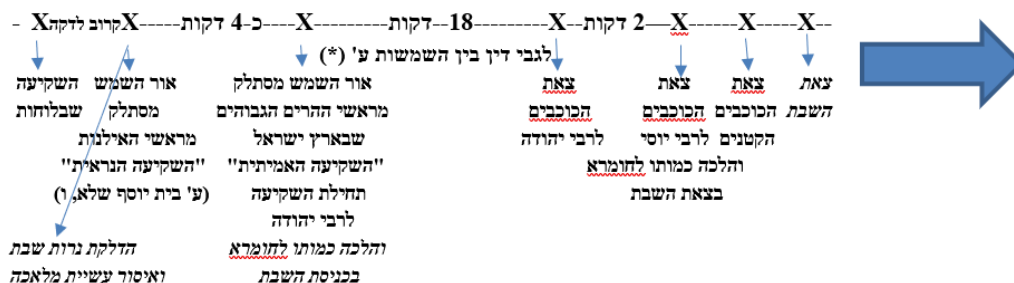
פרק הזמן ד-ה הוא זמן בין השמשות. בגמרא בשבת לד: מובא כי נחלקו תנאים במשך זמן בין השמשות. יוצא מהסוגיה שם **שדעת רבי יהודה** שמשך בין השמשות הוא **זמן הילוך $\frac{3}{4}$ מיל**, דעת רבי נחמיה שהוא זמן הילוך $\frac{1}{2}$ מיל, ודעת רבי יוסי שהוא כהרף העין (לשיטת הר"ש משאנץ והגר"א, הכוונה לכהרף העין אחרי צאת הכוכבים דרבי יהודה; לשיטת הרא"ש והבית יוסף, הכוונה לזמן הילוך נ' אמה אחרי צאת הכוכבים דרבי יהודה, והרי זמן הילוך נ' אמה הוא $\frac{1}{40}$ מזמן הילוך מיל שהוא כידוע 2000 אמה). ופסקו בגמרא (שבת לה.) כרבי יהודה בכניסת שבת לחומרא, לפי שהוא ספק של תורה.

לכאורה, קיימת סתירה בין הסוגיה בפסחים (לפיה בין השקיעה לבין צאת הכוכבים, זמן הילוך ד' או ה' מילין, כנ"ל) לבין הסוגיה בשבת (לפיה כנ"ל בין השקיעה לבין צאת הכוכבים זמן הילוך $\frac{3}{4}$ מיל). שתי השיטות העיקריות ביישוב הסתירה הן **שיטת הגאונים**, לפיה $\frac{3}{4}$ מיל הוא הזמן משקיעה עד יציאת ג' כוכבים בינוניים (כפשט הסוגיה בשבת לה:), והוא הקובע להלכה, וזמן הילוך 4 מיל הוא משקיעה עד יציאת כל הכוכבים; ו**שיטת רבינו תם**, לפיה הקובע לגבי צאת הכוכבים הוא הזמן המאוחר יותר (ו), ושקיעת החמה: היינו שקיעת אור השמש לשיטה זו, היא זמן הילוך $\frac{3}{4}$ מיל לפני כן. לשיטה זו, אחד הביאורים שניתן לתת לסוגיה המדברת אודות ג' כוכבים בינוניים הוא, שיש למצוא כוכבים אלו באופן המערבי דוקא (והוא מקביל לזמן צאת כל הכוכבים).

צאת הכוכבים למעשה, לשיטת אדמו"ר הזקן

בסדור אדמו"ר הזקן, סדר הכנסת שבת (בסדור תורה אור הוא בעמ' מ' ואילך), מבאר אדמו"ר הזקן את שיטתו למעשה בחישוב זמני השקיעה וצאת הכוכבים, להלן עיקרי הדברים:

- **כניסת השבת:** כניסת השבת היא בעוד השמש בראשי האילנות במקום מישור (שאין בו שום הר במערב), או בראשי הגגות הגבוהים בעיר, ואז יוצא שמוסיפים מחול על הקדש מעט.
- **השקיעה הנראית:** השקיעה הנראית הוא כשהאור מסתלק מראשי האילנות ומהגגים הגבוהים הנ"ל.
- **השקיעה האמיתית:** השקיעה האמיתית היא כמו ד' דקות אחר השקיעה הנראית, והוא כשמסתלק האור מראשי ההרים הגבוהים שבארץ ישראל. ואז הוא (תחילת) השקיעה לרבי יהודה, ופסקו כמותו בגמרא (שבת לה, א) בכניסת שבת לחומרא, ולא כרבי יוסי (יש להעיר כי ענין זה, שבכל מקום בעולם, קובעים את זמן השקיעה לפי גובה ההרים שבארץ ישראל, הוא עיקר החידוש של אדמו"ר הזקן כאן).
- **סוף בין השמשות דרבי יהודה:** סוף בין השמשות דרבי יהודה, שהוא ודאי לילה לרבי יהודה (והוא אחר הילוך $\frac{3}{4}$ מיל מתחילת בין השמשות, כפי שראינו לעיל), הוא 18 דקות ($24 \times \frac{3}{4}$ - לשיטת אדמו"ר הזקן, כמבואר לעיל) אחר תחילת בין השמשות דרבי יהודה, בימים השווים בארץ ישראל. זמן זה הוא גם כן תחילת בין השמשות דרבי יוסי.
- **סוף בין השמשות דרבי יוסי:** סוף בין השמשות דרבי יוסי הוא 2 דקות אחר תחילתו, והוא זמן צאת ג' כוכבים בינונים בארץ ישראל בימים

(*) לגבי עשיית מלאכה דרבנן לדבר מצוה או לצורך גדול בבין השמשות, ע' שו"ע אדמו"ר סי' רס"א סע' ב', קונטרס אחרון שם ס"ק ג', ושו"ע אדמו"ר סי' שצ"ג סע' ב'.

יוצא כי לשיטת אדמו"ר הזקן:

(1) כניסת השבת (כולל התוספת) היא בעוד השמש בראשי ההרים.
 (2) צאת הכוכבים היא $24 = 4 + 18 + 2$ דקות אחר סילוק השמש מראשי ההרים – שהוא זמן ה"שקיעה הנראית", או במילים אחרות 20 דקות אחרי ה"שקיעה האמיתית".

(3) **לגבי צאת השבת**, פשוט שיש להוסיף על זה עוד איזה זמן לתוספת מחול על הקודש. וע' בשו"ע אדמו"ר (סי' רצ"ג סע' א') משם יוצא כי הנקרא צאת הכוכבים הוא צאת ג' כוכבים בינונים (ע' לעיל), אלא שממתינים לג' כוכבים קטנים כי אין אנו בקיאים בבינונים, ולתוספת שבת ממתינים **שג' הכוכבים הקטנים** יהיו **רצופים** במקום אחד, ולא מפוזרים.

וע' בקצות השלחן סי' צ"ג, בבדי השלחן ס"ק א', שם כותב כי מי שאינו בקי בכוכבים קטנים רצופים, צריך להמתין **שיעור תוספת שבת שהוא כמו ד' מינוט, כמו שכתב אדה"ז בסידור לענין כניסת שבת.**

יש להעיר עוד מדברי הסדור שם שחישוב זה הוא " **בימים השווים שהם ימי ניסן ותשרי, בארץ ישראל** ", וכפי שכבר הערנו לגבי עלות השחר. וע"ע בהתקשרות גליון ש"ע עמ' 19 בדברי הרה"ח ר' יוסף יצחק פוזנר, שנהג הרבי בניו-יורק, **קיץ כמו חורף**, להתפלל ערבית **הכי מוקדם 36 דקות** אחר השקיעה. ושם עוד: " וכידוע שהשיעור של 24 דקות של אדמו"ר הזקן היא באופן ארץ הקודש בימים השווים, ומשתנה לפי המקום וזמני השנה. וכמדומה שהזמן של צאת הכוכבים על פי שיטת אדמו"ר הזקן באזור ניו יורק נע בין 28 ו-36 דקות בערך במשך תקופות השנה ".

עוד מספר הערות חשובות:

- ע' בקיצור הלכות משלחן ערוך אדמו"ר הזקן (שער המילואים, לרה"ח הר' יעקב הלוי הורוביץ שיח' - עמ' ק"ח), שם כתב שהתוספת של ד' דקות, היינו במקומות הנמוכים, אך במקומות הגבוהים, יש **לנכות את שיעור האיחור שישנו כבר מפאת הגובה** (ופשוט שצריך עוד הרבה עיון לגבי הדין בהרים הגבוהים (ואף גבוהים מאוד) שבחו"ל).

- וע"ע במאמר שם (עמ' צ"ד הערה 11), שכתב: ולהעיר ממה שכתבו כמה ממחברי זמננו, שלשיטת רבינו שמאחרים את השקיעה כד' רגעים ע"פ ההרים הגבוהים שבארץ ישראל – **ה"ה שיש להקדים הזריחה** ע"פ אותו חשבון, ע"ש.
- עוד באותו מאמר (עמ' ק') העיר: והנה, אף שלפועל בזמן שנתבאר ... שהוא זמן צאת הכוכבים ... אין אנו רואים בו כוכבים, מכל מקום אין בזה סתירה לחשבון ... משום ששיעור זה לא נאמר אלא באופן מיוחד "כשהרקיע בטהרתו, והאוויר זך (נראים אז כוכבים) **לזכי הראות מהאצטגנינים הבקיאים**" (לשון רבינו בסידורו), אבל כשלא נתמלאו כל תנאים אלו, באמת אין נראים אז הכוכבים (וכן ע' בבדי השלחן, בסוף ח"ג של קצות השלחן, פסקה: זמן צאת הכוכבים בארץ הקדש ת"ו, ע., שכך דייק מלשון אדמו"ר הזקן; וכן ע' באגרות קודש הרבי חי"א עמ' י').
- עוד שם (עמ' ק"ב) דיוק בלשון רבינו הזקן, שבמקומות בהם הר מסתיר במערב את השמש, **אין להתחשב בו** לחישוב השקיעה.
- עוד שם (עמ' ק"ג) הביא שלשיטת הגרא"ח נאה (קצות השלחן סי' צ"ג סע' א' ובבדי השלחן שם ס"ק א' וב'), חידוש אדמו"ר הזקן בנוגע ל"שקיעה האמיתית", הינו רק לחומרא; אך דחה את דבריו בראיות מדברי אדמו"ר הזקן, וכן הביא בשם בעלי הוראה מובהקים, **שהוא גם להקל** (כמו למשל לענין הפסק טהרה, בשעת צורך).

חישוב זמן צאת הכוכבים למקומות שאינם ארץ ישראל, וכן בארץ ישראל לימים שאינם שווים

ע' בספר ישראל והזמנים (ח"ג עמ' תתרכ"ה), שבזמנינו חשבו זמנים אלו על פי זוית השמש תחת האופק. ולמשל: לשיטה לפיה זמן הילוך מיל הוא 18 דקות, יוצא כי זמן הילוך $\frac{3}{4}$ מיל הוא 13.5 דקות. 13.5 דקות אחרי השקיעה בארץ ישראל בימים השווים, השמש נמצאת 3.7 מעלות תחת האופק, וזהו זמן "צאת הכוכבים" של רבי יהודה לשיטה זו. ולשיטה לפיה זמן הילוך מיל הוא 24 דקות, וזמן הילוך $\frac{3}{4}$ מיל 18 דקות, הזוית בעת צאת הכוכבים היא 4.81 מעלות.

שעה זמנית

שעה זמנית היא 1/12 ממשך היום. קיימות ג' שיטות עיקריות לחישוב שעה זמנית:

- **שיטת בעל התניא** (בסידור, סוף הלכות תפילין, ד"ה זמן ק"ש של שחרית (סדור תורה אור עמ' ח'), שם כתב שבקיץ, "במדינות אלו", הנץ ב- 3:30 (בלשון אדמו"ר הזקן: ג' שעות ומחצה אחר חצות לילה), ולכן רביע היום, לסוף זמן ק"ש של שחרית, הוא 4 ורבע שעות לאחר מכן – והביאור כי אם הנץ ב- 3:30, והיינו 2:30 שעות לפני 6:00, אזי השקיעה ב- 8:30, ולכן אורך היום 17 שעות, ורביעו 4 ורבע שעות. ויש להעיר שפסק זה שלא כפי שפסק בשו"ע אדמו"ר סי' נ"ח סע' ג') **והגר"א** (היא שיטת רב נסים גאון, רב האי גאון, רבינו חננאל, הרמב"ם, רבינו יונה והלבוש): שעה זמנית היא 1/12 מהזמן שבין נץ החמה לבין שקיעת החמה.

- **שיטת המכונה שיטת המגן אברהם** (שתי הדעות הראשונות באמת מובאות במגן אברהם, ללא הכרע ברור. שיטה זו השניה היא שיטת התוספות, הרמב"ן, הרשב"א, הריטב"א, הב"ח והפר"ח): שעה זמנית היא 1/12 מהזמן שבין עמוד השחר לבין זמן "צאת הכוכבים דר"ת".

- **שיטת רבי נתן אדלר, המאמר מרדכי והבן איש חי** (שנה א' פ' ויקהל ה' וח'): שעה זמנית היא 1/12 מהזמן שבין עמוד השחר לצאת הכוכבים (של הגאונים). הקשו על שיטה זו מכך שעל פיה, אין חצות היום מתלכד עם הזמן בו השמש בראש גובה קשת מהלכה היומי ממזרח למערב (ולא כמוגדר ביומא כח:, פסחים יב: ועוד).

-

תחילת זמן המצוות של הבוקר

תחילת זמן המצוות של הבוקר

1. תחילת זמן מצות היום - כללי:

במשנה (מגילה כ, א): אין קורין את המגילה ולא מלין ... **עד שתנץ החמה**, וכולן שעשו **משעלה עמוד השחר, כשר. וברש"י** ד"ה עד הנץ החמה: שיצא מספק לילה. ובד"ה וכולן שעשו כו': **דמעלות השחר, יממא היא, אבל לפי שאין הכל בקיאים בו, צריכין להמתין עד הנץ החמה** (וי"ל שדברי רש"י אלו באים לבאר את דבריו הנ"ל, ואין לומר שבין עמוד השחר לבין נץ החמה הוא ספק לילה ספק יום; אלא שהוא יום, רק שאין כולם בקיאים בעלות השחר. וכפי שמפורש בשו"ע אדמו"ר הלכות תקיעת שופר, ריש סי' תקפ"ח: זמן תקיעת שופר ביום, שנאמר יום תרועה וגו', ביום ולא בלילה, וכל היום כשר לתקיעת שופר מעלות השחר עד צאת הכוכבים, אלא שחכמים הצריכו להמתין עד שתנץ החמה **שיצא מכלל ספק לילה, שאין הכל בקיאים בעמוד השחר**. ומכל מקום, אם עבר ותקע משעלה עמוד השחר קודם הנץ החמה, יצא, ואין צריך לתקוע שנית).

ובגמרא (שם עמ' ב): וכולן שעשו משעלה עמוד השחר, כשר. מנהני מילי? ... אלא אמר רבי זירא, מהכא (נחמיה ד, טו): **וַאֲנַחְנוּ עֹשִׂים בְּמִלְאָהּ וְחֻצֵּיָם מִחֻצֵּיָם בְּרִמְתֵּיָם מַעֲלֹת הַשָּׁחַר עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים**; ואומר (שם יז): **... וְהָיוּ לָנוּ הַלֵּילָה מִשְׁמֶר (וְהַיּוֹם מִלְאָהּ)**. מאי ואומר? וכ"ת משעלה עמוד השחר, לאו יממא, ומכי ערבא, ליליא, ואינהו מקדמי ומחשכי, ת"ש: והיו לנו הלילה משמר **והיום מלאכה**.

יש להעיר אגב שבברכות (ב, ב), כשמובא פסוק זה כהוכחה לכך שזמן קריאת שמע של ערבית בצאת הכוכבים, הגמרא אומרת שאע"פ שאין כאן ראיה לדבר, סימן לדבר איכא. **ופירש רש"י** שאין ראיה לדבר "דכל עת מלאכה קורא הכתוב יום". יוצא עפ"ז שאין כאן ראיה גמורה לכאורה. אך אע"פ שצריך לתרץ כאן את דברי רש"י, הרי תוספות בברכות (שם ד"ה אע"פ) מבארים: אע"פ שאין ראיה לדבר: ראיה גמורה אינה, דהא לא מיירי התם לענין קריאת שמע. והדברים מבוארים יותר בתוספות במגילה (שם ד"ה משעה), וז"ל: ויש לומר דהתם, בעי לאסוקי דזמן שכיבה דגבי ק"ש הוי צאת הכוכבים, ומשום הכי קאמרינן התם דאין זו ראיה גמורה, דנהי דהוי לילה באותה שעה, מכל מקום לא הוי זמן שכיבה לכל אדם.

ובמשנה (מגילה שם עמ' ב'): זה הכלל: דבר שמצותו ביום כשר כל היום, דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה.

ונשאלת השאלה: היום, שכולם בקיאים בזמן נץ החמה כי יש לנו לוחות מדויקים, ושעונים, האם ההלכה תהיה שונה, ונוכל להתיר קיום מצות שזמנם ביום, מלכתחלה החל מעמוד השחר?

👉 ולכאורה פשוט שלא, כי הרי מצאנו בשו"ע אדמו"ר הלכות פסח (סי' תפ"ח ס"ג): וכל היום כשר לקריאת ההלל, מעמוד השחר עד צאת הכוכבים ... ולכתחלה לא יקראו אותו קודם נץ החמה **לפי שעדיין הוא כלילה בעיני הבריות**. וי"ל שהוא ע"פ דברי הרא"ש (ברכות פ"א סי' ט') שלא פירש כרש"י "לפי שאין הכל בקיאים בו" אלא "משום דנראה כלילה". וכעין זה איתא ב**לבוש** (ריש סי' תקפ"ח) לגבי זמן תקיעת שופר: אם תקע משעלה עמוד השחר, יצא, שגם הוא נקרא יום ... אלא **לפי שאין מורגל בפי רוב בני אדם לקרות יום אלא מהנץ החמה עד שקיעתה, לפיכך צריך להמתין לכתחלה עד הנץ החמה.**

2. תחילת זמן הברכה על הציצית:

בשו"ע (סי' י"ח ס"ג), איתא: מאימתי מברך על הציצית בשחר? **משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה** (והיא דעת הרמב"ם הלכות ציצית פ"ג ה"ח). וברמ"א (שם): ואם לבשו **מעלות השחר** ואילך, י"א דמברך עליו, וכן נוהגין (מרדכי פ"ב דמגילה), ואם לבשו קודם לכן, כגון בסליחות, לא יברך עליו, וכשיאיר היום, ימשמש בו ויברך (תשב"ץ).

ובשו"ע אדמו"ר (סי' י"ח ס"ו) הביא כי"א קמא את דעת הרמב"ם והשו"ע, וכי"א בתרא את דעת המרדכי והרמ"א, והפטיר שכדעה זו השניה נוהגין, אך שמ"מ, **טוב ליזהר לכתחלה** שלא ללבוש את הטלית בברכה עד שיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה.

וע"ש שפירש אדה"ז שהדעה שיכול לברך על ציצית רק משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה (דעת הרמב"ם הלכות ציצית פ"ג ה"ח), טעמה (על פי באור הב"י סי' י"ח): **שנאמר וראיתם אותו** – משעת ראיה והכרת התכלת, מתחיל החיוב (ואע"פ שזמן זה מובא בגמרא לגבי קריאת שמע בברכות ט, ב, לומד הרמב"ם דין זה גם לציצית עליו מדובר בפסוק הנ"ל!). וטעם הדעה השניה (דעת המרדכי): דשעת ראיה נקרא משיעלה עמוד השחר, שאז יכולים לראות את הציצית, ואע"פ שאינו מכיר בין תכלת שבה ללבן שבה.

3. תחילת זמן הנחת תפילין:

מסקנת הגמרא (ברכות ט, ב) שתחילת זמן הנחת תפילין: **משיראה את חברו רחוק ד' אמות ויכירנו**. וע' בתוס' שם (ד"ה אחרים) בשם הירושלמי, שקאי בחברו הוא רגיל ואינו רגיל, כהדין אכסניא דאתי לקיצין. וכ"כ ג"כ הרא"ש ורבנו יונה.

וע' בב"י (ריש סי' ל') שהביא **בשם רבנו יונה**: והטעם שתלו אותו בשיראה את חברו, משום דבתפילין כתוב ראייה, דכתיב (פרשת כי תבוא, דברים כח, י): **וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, ויראו ממך**.

אבל בשו"ע אדמו"ר (ריש סי' ל') הביא טעם **הלבוש** (שבעצמו הביא קודם את הטעם הנ"ל, אך הוסיף שהקרא הנ"ל אינו אלא אסמכתא, שהרי לא הוזכרו התפילין באותו פסוק, והסיק: אבל עיקר הטעם הוא כו', והביא את הטעם דשמא ישן בהם. וז"ל אדה"ז שם): שמאחר וחכמים אסרו הנחת תפילין בלילה **גזירה שמא ישכח וישן בהם**, ואסור לישון בתפילין; אסור להניחן **עד שתגיע עת קימה משינה לרוב בני אדם**, דהיינו עד שיאיר היום בכדי שיראה את חברו ברחוק ד' אמות ויכירנו והוא כו'. וע"ש (ס"ד) שגם היוצא לדרך שיכול להניחם לפני הזמן (כי אין לחשוש שירדם), ימשמש בהן ויברך עליהם רק כשיגיע זמנו.

ונ"מ בין הטעמים, שלדעת הלבוש ושו"ע אדמו"ר, האיסור, לפני משיכיר את חברו, הוא לא רק בברכה, אלא גם **בעצם הנחת התפילין** (פרט ליוצא לדרך בתנאים המצוינים בלבוש ובשו"ע אדמו"ר שם).

4. תחילת זמן קריאת שמע של שחרית:

במשנה ברכות (ט, ב): מאימתי קורין את שמע בשחרית? משיכיר בין תכלת ללבן. ר' אליעזר אומר: בית תכלת לכרתי. **ובגמרא (שם)** מובאת ברייתא: תניא רבי מאיר אומר: משיכיר בין זאב לכלב, ר"ע אומר: בין חמור לערוז, **ואחרים אומרים: משיראה את חברו רחוק ד' אמות ויכירנו.** וע"ז מביאה הגמרא: **אמר רב הונא: הלכה כאחרים, אמר אביי:** לתפילין כאחרים, **לק"ש כותיקין,** דאמר ר' יוחנן: ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה. תניא נמי הכי: ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה, כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום. א"ר זירא: מה קראה? יראוך עם שמש ולפני ירח, דור דורים (תהלים עב).

למעשה, **הרמב"ם** (הלכות ק"ש פ"א הי"א) כתב דמצותה כותיקין, ובדיעבד אם קרא אחר שיעלה עמוד השחר, יצא, וה"ה לכתחילה, בשעת הדחק. אך **הרא"ש** (פ"א ריש סי' י') כתב: **לקריאת שמע כותיקין: פי': מצוה מן המובחר להתחיל לקרות שמע כדי שיגמור עם הנץ החמה, כדי לסמוך גאולה לתפלה מיד בהנץ החמה, ומודה אביי דתחלת זמן קריאת שמע הוא משיכיר בין תכלת ללבן, כסתמא דמתניתין** (וממה שנקט הרא"ש: משיכיר בין תכלת ללבן, ולא משיראה את חברו כו'), כמסקנת רב הונא, הסיק הב"י בסי' נ"ח שלדעת הרא"ש, שני הזמנים שווים).

וזה לשון מרן בשו"ע (ריש סי' נ"ח):

ס"א: זמן קריאת שמע של שחרית, משיראה את חברו הרגיל עמו קצת, ברחוק ד' אמות, ויכירנו. ונמשך זמנה עד סוף ג' שעות, שהוא רביע היום. **ומצוה מן המובחר לקרותה כותיקין** (פי' תלמידים. ורש"י פי' אנשים ענוים ומחבבים המצות) שהיו מכוונים לקרותה מעט קודם הנץ החמה (פי' יציאת החמה כמו הנצו הרמונים) (שיר השירים ו, יא; ז, יג) כדי שיסיים קריאת שמע וברכותיה עם הנץ החמה ויסמוך התפלה מיד בהנץ החמה. ומי שיוכל לכוין לעשות כן שכרו מרובה מאד. הגה: שיעור

הנץ החמה הוא כמו שיעור שעה אחת קודם שיעלה כל גוף השמש על הארץ (מיימוני פ"א).

ס"ב: אם לא קרא אותה קודם הנץ החמה יש לו להקדים לקרותה במהרה כל מה שיוכל.

ס"ג: ומי שהוא אנוס, כגון שהיה משכים לצאת לדרך במקום גדודי חיה ולסטים, שלא יוכל לעמוד ולא לכוין אפילו פרשה ראשונה ואפילו עד (על) לבבך (דברים ו, ו), או שבני השיירה (קראבאנא בלע"ז) הולכים מהרה ולא ימתינו לו כלל, יכול לקרותה עם ברכותיה משעלה עמוד השחר, דכיון שעלה עמוד השחר שפיר קרינו ביה ובקומך (דברים ו, ז), וגם שפיר מקרי יוצר אור. אבל אם אינו במקום גדודי חיה וליסטים, וגם אין בני השיירה נחפזים כ"כ, אפילו יוצא לדרך אחר שעלה עמוד השחר, אינו קורא עד שיגיע זמנה.

ס"ד: אם קראה משעלה עמוד השחר, אעפ"י שלא היה אנוס, יצא בדיעבד. ואם קראה בלא ברכות, יחזור לקרותה בזמנה עם הברכות. ועיין לקמן סימן ס' (ב"י סי' מ"ו).

וז"ל אדמו"ר הזקן (שו"ע אדמו"ר ריש סי' נ"ח):

ס"ב: (זמן קריאת שמע של שחרית) מן התורה הוא משעלה עמוד השחר שאז מקצת בני אדם רגילים לקום ממטתם, ואף על פי שהם מועטים, הרי אמרה תורה: ובקומך, לשון יחיד, לומר שהולכין אף אחר המיעוט, אבל הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו מן התורה, שאף שמקצת בני אדם קמים גם כן קודם עלות השחר, מקרה הוא, ואין הולכין אחריו.

וחכמים עשו הרחקה וגדר ותקנו שלא יקרא לכתחלה עד שעה שזרכן של רוב בני אדם לקום ממטתם, דהיינו שיאיר היום כל כך עד שיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירונו, והוא שרגיל עמו קצת, שאם רגיל עמו הרבה, יכירונו אפילו מרחוק הרבה, ואם אינו רגיל עמו כלל, לא יכירונו אפילו בקרוב, אלא כמו אכסניא שרגיל לבא לקץ עתים: (סע' זה: ע"פ דברי הרשב"א והרמב"ן).

ס"ד: ומצוה מן המובחר שלא לקרותה מיד שהאיר היום כשיעור שנתבאר אלא **כוותיקין**, שהיו מכוונים לקרותה מעט קודם הנץ החמה, כדי שיסיימו קריאת שמע וברכותיה, דהיינו גאל ישראל, עם הנץ החמה, שאז הוא זמן תפלה לכתחלה, כמו שיתבאר בסימן פ"ט, ויתפללו מיד, כדי לסמוך גאולה לתפלה. ומי שיוכל לכוין ולעשות כן, שכרו מרובה מאד, ומובטח לו שהוא בן עולם הבא.

(ומי שאינו יכול לכוין לעשות, כן אין להקדים לקרות קריאת שמע ולהתפלל קודם הנץ החמה, אלא אחר הנץ החמה, מפני שזמן התפלה לכתחלה הוא **אחר** הנץ החמה, וזמן קריאת שמע נמשך עד רביע היום לכתחלה, שהוותיקין שהיו מקדימין לקרות קודם נץ החמה מעט, **לא היו מקדימין משום חובת קריאת שמע אלא כדי לכוין להתפלל בדמדומי חמה**, דהיינו בתחלת יציאתה, כמו שיתבאר בסימן פ"ט.

ויש אומרים שגם משום חובת קריאת שמע היו מקדימין לקרותה קודם נץ החמה, לפי שלכתחלה יש לקרותה בשעה שהוא שעת קימה לרוב בני אדם, כמו שנתבאר, ועד נץ החמה קמים רוב בני אדם, שאין ישנים אחר נץ החמה אלא בני מלכים וכיוצא בהם. לפיכך מי שאינו יכול לכוין לעשות כוותיקין, אי אפשר לו לסמוך גאולה לתפלה לכתחלה אלא א"כ יוכל לכוין שיקרא לפחות פרשה ראשונה קודם נץ החמה וודאי, ויתפלל אחר נץ החמה וודאי, אף על פי שלא יתפלל בדמדומי חמה. ואם גם זה לא יוכל לכוין, יקרא קריאת שמע וברכותיה קודם נץ החמה לכתחלה ויתפלל אחר הנץ החמה ולא יסמוך גאולה לתפלה.

והעיקר כסברא הראשונה, ואעפ"כ נכון לחוש לסברא האחרונה ולקרא לפחות פרשה ראשונה קודם נץ החמה, אף על פי שעדיין לא לבש ציצית ותפילין, ואחר נץ החמה יקראנה כולה עם ברכותיה, ויסמוך גאולה לתפלה):

ס"ה: אם לא קרא אותה קודם נץ החמה, יש לו להקדים לקרותה במהרה כל מה שיוכל, אם יש לו ציצית ותפילין (וציבור להתפלל עמהם ולסמוך גאולה לתפלה):

5. תחילת זמן תפילה:

איתא בגמרא ברכות (ט, ב וכן כו, א) שמצות ק"ש לפני הנץ כדי לסמוך בנץ גאולה לתפלה. אך עכ"ז, כתב הרא"ש (ברכות פ"ד סי' א') שתחלת זמן התפילה: **משעלה ברק השחר והאיר פני המזרח**, כפי שזה עבור תמיד של שחר, כמובא ביומא (כח, א).

עפ"ז פסק בשו"ע (סי' פט ס"א): זמן תפלת השחר **מצוותה עם הנץ החמה**, כדכתיב: ייראוך עם שמש, **ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח, יצא.**

ובדומה פסק בשו"ע אדמו"ר (סי' פט ס"א), שהבהיר: זמנו מתחיל משעלה השחר **שהוא** אור הנוצץ מהחמה במזרח **מהלך ד' מילין קודם נץ החמה** (וע"ש שלגבי התמיד, היו ממתינים הד שהאיר כל המזרח עד שבחברון, לפי שפעם אחת באו לידי טעות על יד שעלה מאור הלבנה, ודימו שהוא אור הנוצץ במזרח בשחר) ... אלא שלכתחלה, מצוה להתחיל **עם נץ החמה**, דהיינו אחר יציאתה, ולא קודם לכן ... אבל בדיעבד, **אם עבר והתפלל משעלה עמוד השחר, יצא, ואף לכתחלה יכול לעשות כן בשעת הדחק.**

סיכום:

<u>תחילת זמן:</u>	בשעת הדחק / בדיעבד	זמן רגיל	מצוה מן המובחר
ברכה על טלית:	עלות השחר (רמ"א יח, ג). אך ע' בשו"ע אדמו"ר (יח, ו): טוב ליזהר שלא ללבוש את הטלית בברכה עד שיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה.	משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה (שו"ע יח, ג; שו"ע אדמו"ר יח, ג)	
הנחת תפילין:		משיכיר את חברו כו' (שו"ע ל, א; שו"ע אדמו"ר ל, א, שהוסיף שלפני זמן זה אסור להניח תפילין)	
קריאת שמע:	עלות השחר (שו"ע נח, ג-ד; שו"ע אדמו"ר נח, ו-ח)	משיכיר את חברו כו' (שו"ע נח, א; שו"ע אדמו"ר נח, ב)	כוותיקין (שו"ע נח, א; שו"ע אדמו"ר נח, ד)
תפילת שמונה עשרה:	עלות השחר (שו"ע פט, א; שו"ע אדמו"ר פט, א)		עם הנץ השחר (שו"ע פט, א; שו"ע אדמו"ר פט, א)

הבהרה אודות זמן "משיכיר":

פוגשים לראשונה במושג "משיכיר" במשנה בברכות (פ"א מ"ב, ברכות ט, ב): "מאימתי קורין את שמע בשחרית? **משיכיר בין תכלת ללבן**, רבי אליעזר אומר: בין תכלת לכרתי...".

בגמרא ברכות (שם) מובאת ברייתא: תניא רבי מאיר אומר: משיכיר בין זאב לכלב, רבי עקיבא אומר בין חמור לערוד. ואחרים אומרים: **משיראה את חברו רחוק ד' אמות ויכירנו**. ועל זה מוסיפה הגמרא: אמר רב הונא: הלכה כאחרים, אמר אביי: לתפילין כאחרים, לק"ש כותיקין.

ונחלקו הראשונים באם זמן משיכיר בין תכלת ללבן ומשיכיר את חברו כו', זמן אחד הם (דעת רוב הפוסקים, והיא הדעה שהביא אדה"ז בסדור, ע' סדור תורה אור ז, א: אין לברך על הציצית בשחר עד שיכיר בין תכלת שהיתה בציצית ללבן שבה, ויש אומרים שהוא כדי שיראה את חברו הרגיל ואינו רגיל ברחוק ד' אמות ויכירנו), או שני זמנים קצת שונים (בב"י סי' נ"ח איתא שלדעת הרשב"א,

מדובר בשני זמנים שונים, ובחידושי הצמח צדק ג, א איתא שלדעת הרשב"א, זמן משיכיר בין תכלת כו' הוא **אחרי** זמן דמשיכיר חבירו כו').

בפועל, ישנה אי-בהירות גדולה לגבי זמן "משיכיר". ישנם המחשבים את הזמן בדקות קבועות, אחרים: בדקות זמניות, אחרים: שכל הזמנים הם לגבי ארץ ישראל, בשאר המקומות יש לתרגם את הזמנים לזווית שמש תחת האופק.

וע' בספר ישראל והזמנים עמ' ו-ז, שמבין הדעות הרווחות:

- דעת הפרי מגדים ש"משיכיר" הוא 66 דקות לפני הנץ
 - מנהג ירושלים לפני הכף החיים שהוא 60 דקות לפני הנץ
 - מנהג האשכנזים בארץ ישראל לפי הגרש"ז אויערבאך הוא להתמיר לפי 55 דקות הנץ.
 - קיים ג"כ זמן של 52 דקות לפני הנץ ואפילו של 44 דקות לפני הנץ.
- (בזוויות תחת האופק, המקילים הולכים לפי 12 מעלות תחת האופק, ההכי מחמירים: 10.2 מעלות תחת האופק).
- אך יש לציין כי "כיון שמידי דרבנן הוא (דמן התורה, לכל דבר, מעלות השחר, יממא הוא), יכולין לסמוך על המיקל ומקדים זמנו, דהא ספק דרבנן להקל" (ישראל והזמנים עמ' ז).

